

HERMENEVS

30^e JAARGANG, AFL. 3 — 15 november 1958

Thalatta! thalatta!

Het had geregend de ganse lange dag. Het regende toen we om het moeras van Taka heen draaiden en het gapende gat van zijn *katavóthra* en vanuit het Arkadisch hoogland de Eurotasvallei binnengleden. Wolken hingen laag, soms beneden ons. Tomatensoep waren de plassen. Et in Arcadia ego!

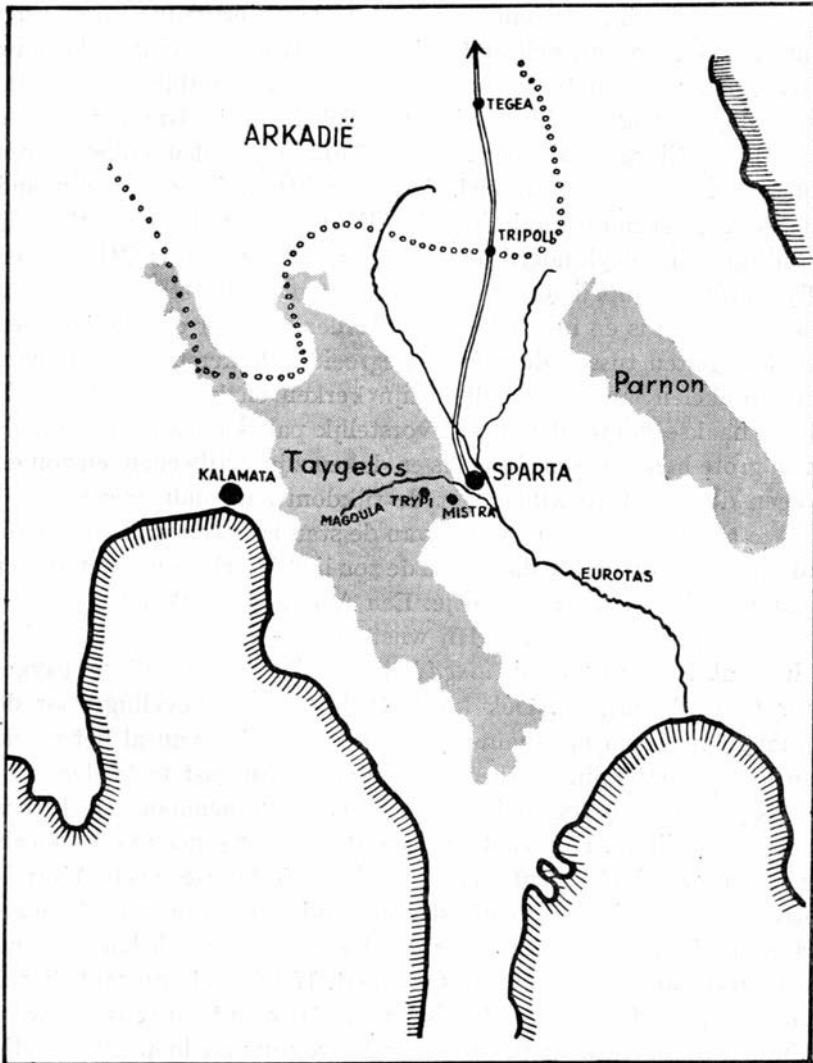
De volgende morgen was er zon. En in lentezon is Sparta, genesteld in de vork van Eurotas en Magoula, een lieflijk oord. Word je in de vroegte wakker dan golft door een open raam geur van oranjebloesem. Daarvan stond niets in onze geschiedenisboeken, maar later zou ik nooit meer over Sparta lezen zonder dat de herinnering meekomt aan bloesemgeur en tuinen wo im dunkein Laub die Gold-Orangen glühn. Er was een vriendelijke jonge gendarm die op een muurtje sprong om bloesem te plukken voor de *xénos*. Een nakoeling van stugge, vreemden werende Spartiaten? En dit paradijselijk oord drilkamp van een stram soldatenvolk? Maar dicht achter de huizen van het landelijk stadspaleis ligt strak en edel van lijn, voorwereldlijk ongerept, de formidabele Taygetos. Abrupt zonder glooiende aanloop stoot hij steil omhoog uit het lage land, distancieert zich onmiddellijk van de verleidelijke wereld aan zijn voet» Hij is Spartaans. Machtig imponeert zijn oermannelijke kracht boven de vrouwelijke weekheid van de vallei. Wanneer Barrès de Taygetos aanschouwt, voelt hij een schok als Achilles toen die levend met de meisjes van Skyros speer en schild in het oog kreeg.

Achilles koos het mannelijk wapentuig en ik doe als hij, ik neem de berg. Ga de Spartaanse krijgers achterna die eens de Taygetos bestegen en de tuin van Messenië aan hun voeten zagen.

Langs rijzige eucalypten, de nog natte weg glimmend in de zon, gaan we op Mistra aan het gebergte tegemoet: diep uitgeschuurde ravijnen in schemer naast bastions uitspringend in het licht — de *πρώονες τε και χαράδραι* waar Alkman naar opkeek — en daarboven loodrecht de bergwand, en nog hoger de krachtige zigzagkam onder een glinsterend sneeuwdek. En steeds weer die uitersten van hardheid en lieflijkheid; terzij van de weg ritselen kristalheldere waterloopjes in de brede keienbedding van de Magoula, waar kikkers springen en schildpadden schuifelen en in bossen van zes, zeven meter het slanke riet wiegelt — zo herinnert zich later dit-landschap ook de oude zwerver die veel landen en steden gezien had:

Σπάρτην Εὐρώτα δονακοτρόφου ἀγλαὸν ἄστυ. En grote rode en lila anemonen bloeien in het rivierbed en reseda-groene aronskelken.

Dan ga je door een gehucht waar bossen rode rozen over grijze muren hangen en de lucht weer vol is van bloesemreuk.

Door een abuis zijn de plaatsnamen Tegea ev Tripolis verwisseld

Het oude Mistra is verrezen als burcht van de Frankische kruisbaron Guillaume de Villehardouin zeshonderd meter hoog op één der contreforten die de Taygetos schragen. Bij een gewaagde krijgstoct door de Grieken verslagen en gevangen mocht hij zijn

vrijheid kopen tegen afgifte van zijn Taygetosburcht met nog een paar andere. Toen hij terugkeerde vond hij zijn stad Sparta verlaten ; de Griekse inwoners waren op stel en sprong geëvacueerd naar het bevrijde gebied. In haar beste dagen groeide de rotsveste uit tot een vorstelijke residentie waar meer dan veertigduizend mensen huisden. Vandaaruit beheersten in de veertiende en vijftiende eeuw weer Griekse „despoten”, zoons en broers van keizerlijke Palaeologi, de Peloponnesus, en hun hof zonde zich in de herfstglans van de late Byzantijnse renaissance. Tot de Turken kwamen, enkele jaren na de val van Konstantinopel. Toen de achttiende eeuw op zijn eind liep werd, na een opstand, door de Albanezen van de Grote Heer de stad grondig geplunderd en verwoest. Sindsdien is Mistra een Byzantijns Pompeji, waar alleen het vrouwenklooster Pantánassa nog bewoond is en in goede staat. Verder leven er enkele gezinnen en wat geiten tussen de ruïnes. Begroeide klinkerstraten klimmen en kronkelen langs een half dozijn kerken en kloosters, langs de hoge haakse bouwval van het vorstelijk paleis en wat eens villa's van grote heren waren. Koepels en daken zijn verdwenen, en zon en regen doen wat ze willen met de rijkdom aan oude fresco's.

Vanaf het terras aan de voet van de stad is er een wijd en schoon uitzicht over de vlakte die nog in de zon ligt. Hierboven is het alweer mis, er valt een zeurig regentje. Een Amerikaanse Griek houdt me gezelschap, taaie parasiet. Hij wijst me een raccourci naar Trýpi, „het Gat”. Daar begint de *iangádi*, het ravijn vanwaaruit de Taygetos te beklimmen is. Ook krabbelt hij een aanbeveling voor de waard van Trypi met nauwkeurige omschrijving van al het goede en lekkere dat mijn gastheer gehouden is zijn gast te bieden.

Regen of geen regen, ik ga dan maar. Binnendoor. De klei is vettig en glijerig. Hoe vaak zal ik rollen of een schoen verliezen als wijlen Iason? Het regent, een degelijke vaderlandse regen. Maar ik straal warmte uit, klimmend, strompelend onder mijn rugzak. Soms is het pad bijna een beek, soms is het een beek, waar je balancerend van steen op steen voorwaarts wankelt. Het is wel amusant, het is hier een prachtig brok wildernis; maar als er nu toch eens zon was! Midden in Trypi kom ik op de grote weg uit en loop een eindje terug om de herberg te vinden.

Een gastvrij welkom tref je hier overal. De baas moet een kwartiertje op bezoek. Zeker een of andere Jorji in de familie, het is vandaag feest van de grote Sint Joris, 23 april. Vóór hij gaat zet hij eerst een kolossale koperen lamp achter me, zo'n suizende

spiritusvergasser. Buiten is het grijs en vroeg donker, ook al vanwege de berg. Zonder pauzeren en zonder te minderen plentst de regen over de dakgoot op het stenen straatje rond het huis. Af en toe druipen bezoekers binnen. Ze kijken naar mij die in het lamplicht zit, zij in de schemer. Ik schrijf maar kaarten, doe alsof, om buiten de conversatie te blijven, te lui om me in te spannen. Vang brokstukken informatie op, mij betreffende: *καθηγητής, Ὀλλανδία*.

Dan komt de baas terug en gaan we aan tafel. De vrouw bedient en zit niet mee aan. Natuurlijk moet ik weer orakelen over Europese politiek. Of het menens wordt tussen Engeland en Italië? (we zijn in '36). Jij komt uit de grote wereld, jij weet het. Vergeefs poog ik mijn gastheer op eigen terrein te houden, het dorp, het leven hier. Of ik een dag zal overblijven als het morgen regent? Dat nooit, zei van Speyk.

De volgende morgen giet het, het heeft aldoor gegoten. Wat denkt u ervan? Schouderophalen van de baas: *Chimónas!* 't Is winter! Om tien uur een glimp zon. Vooruit! Eerst nog instructies van waard en gasten met een paar krabbels als routeschets en een waarschuwing voor de *drómos chalasménos*: een eindje buiten het dorp is de weg vernield, is er geen weg meer.

Proviand en een paar rozen krijg ik nog mee, en dan: vaarwel, nat maar vriend olijk Trypi. Nog even wat zon op een bekoorlijk kerkje verscholen in pril lentegroen. Maar daarmee is het ook op. Het wordt weer donker en nat. En dan is er opeens een plankje met paarse letters beschilderd: *apaflorévete i diávasis*, doorgaan verboden — maar wie zou je hier in deze wildernis procesverbaal moeten maken? En dan meer positief, nu met groene letters op steen: *vadístate dexiá!* ga rechts af! Dus maar omhoog, om de breuk heen. Doch dat lukt niet, want ook ezelsmest blijkt geen betrouwbaar spoor. Een kloof dwingt tot uitwijken naar rechts, een volgende spleet duwt je verder rechts. En zo glij ik vanaf de helling weer terug op het punt van uitgang.

Wat nu? Waar het pad vroeger een bocht maakte is het nu verdwenen, naar beneden gekolderd, en er is niets dan de loodrechte val van de rots enkele honderden meters diep. Vanhieruit is niet te zien, waar de weg weer begint. En de steen is glibberig van nattigheid, mijn zolen zijn glad, en de rugzak wil me uit het lood trekken. Maar verder moet ik! Doch hoe? Er komt een mens aan, een matroos. Die is op terugweg van verlof, van Sparta naar zijn schip in Kalamata. Daar moet ik ook heen. We zullen samen gaan. Handig helpt

hij me over dit en nog een paar eindjes verdwenen weg heen. Even kleven we als vliegen aan de wand, tussen boven en beneden. Mijn gedachten zijn beneden. Op stenen kruisen we een rivier. Daar zou ik geen pad vermoed hebben. Mijn matroos is hier thuis, hij weet een betere route, hoger op maar korter. Het gaat nu steil omhoog, het pad glipt en rolt onder mijn voeten, de regen maakt mijn plunje zwaar en stroef; bekaf, met bonzend hart of het bersten zal klim ik achter de lange benen van mijn gids aan die haast heeft om boven te komen. Het pad, zijn benen, voor niets anders heb ik oog. Tot negentienhonderd meter stijgen we. Daar staat tussen ijskoude wolkenlierten in wind en regen een kapelruïne. Uitzicht is er niet. Het kan me niet schelen. We willen alleen maar geborgen zijn en droog. Met een brok steen wordt de deur toegeklemd en met een regenjas het tochtgat van het raamloze venster gedicht. We hebben honger en delen broederlijk onze boterham.

Mijn makker is tweeëntwintig en bezit een vrouw en drie kinderen. Hij is een paar jaar op school geweest en weet dat zijn land vroeger groot en machtig was. In de tijd toen Perikles en Herakles regeerden.

Uitgerust en verkleumd moeten we ons warm lopen. Bergaf nu door dik en dun in de eeuwige miezerige regen onder een loodzware lucht. We denken maar één ding: hiervandaan, wég uit de bergen. Het eerste dorp waar we belanden is goed om er hete koffie te slurpen en te rusten. Informeer naar een vehikel voor de rest van de reis. Het is niet sportief, maar mijn gezelschap begint het beu te worden, hij is al vanaf Sparta op de been. Doch de taxiarch heeft er niet veel zin in en noemt een prijs waarvan hij denkt dat ik er wel niet op in zal gaan. En hij krijgt gelijk. Dus zakken we maar weer verder te voet. Het land wordt minder winters kaal, boomhei en meidoorn staan hier in bloei. Maar we hebben er niet veel interesse voor. Al dalend snijden we de een na de andere langgerekte haarspeldbocht af, ploeterend door omgeploegde akkers die aan onze zolen plakken. Mijn metgezel sjokt zuchtend mee en zegt niet veel meer.

Tot op eens — het liep tegen zessen, in onze rug voelden wij de vijandige bergwereld, boven ons hoofd hing laag de grauwe wolkenlucht steeds weer dreigend met nieuwe buien — tot op eens, toen bij een verlaten huis de weg weer even steeg om een nieuwe draai te nemen, plots, onverhoopt en onvoorzien, diep onder ons wijd en ver we haar zagen: de zee. En toen — in een oogwenk werd

mijn vriend een nieuw mens, hij danste van verrukking en stralend keerde hij zich naar mij en juichte: *i thálassa! i thalassa!* Daar was ze, de zee, glanzend als parelmoer, met ervoor een stad van blanke huizen in warm avondlicht onder een hemel puur blauw en goud met hier en daar wat blinkend wit. Het was zo onwaarschijnlijk deze warme glanzende lieflijkheid na al die kille sombere hardheid, het was of je een sprookje binnenging, je keek je ogen uit, ongelovig, het steeg naar je hoofd als wijn op een lege maag, het maakte je dronken. En ik juichte mee: *i thalassa! i thalassa!*

Thalatta! thalatta! Daar stond opeens mijn oude Xenophon, maar nu zonder stamtijden, zonder schoolbanken, daar stond hij, springlevend, mijn lotgenoot, mijn tijdgenoot. En ik was één van de tienduizend die eens gedanst en gejuicht hebben als nu mijn metgezel. Die niet wist dat hij een historisch woord gesproken had. Aan de tienduizend was hij nooit toegekomen.

Toen was het nog een kleine twee uur. Maar die duurden niet lang. Wij waren niet moe meer. Met de zee in zicht hadden we het gevoel weer thuis te zijn. Net als die anderen vroeger. Een vriendelijke boerenvrouw laadde mijn rugzak op haar ezeltje dat met belgeling en hoef geklik naast ons meestapte. Een enorme regenboog uitbundig kleurig reikte van aard tot aard, zijn spiegelbeeld haast even helder welfde erboven — ten slofte toch een afscheidsgroet van de regen, van de Taygetos.

's Avonds vond ik in een kiosk Hollandse tabak, matrozencontrabande. Nooit was liet leven beter dan toen ik met een vaderlandse pijp aan de donkere waterkant zat. Goeie ouwe trouwe zee.
Thalatta.

Eindhoven.

H. HÖPPENER.

De tafel van de zon

Men behoeft maar vijf en twintig verzen van de Odyssee te lezen, om tot de ontdekking te komen, dat het terrein, waarop men zich hier bevindt, onder zijn schijnbaar zo gladde oppervlakte heel wat oneffenheden en diepten verbergt. Men vindt met name, eenmaal daarop geattendeerd, tal van archaische relictten, die slechts voor een deel te verklaren zijn uit de bewuste bedoeling van de dichter om te archaiseren, die daarentegen buiten deze bedoeling om reeds archaische relictten waren en waarvan de dichter zelf wellicht de juiste betekenis niet meer geweten heeft; voor het

begrijpen ervan zal hij overigens ook niet de juiste mentaliteit gehad hebben.

Op religieus gebied is Homerus reeds zover gerationaliseerd, dat hij de beroemde epitheta „uilogig” en „koeogig” kan hanteren zonder dat hij deze ervaart als relictten van een theriomorphe cultus; hij gebruikt ze louter vanwege hun archaisch-poëtisch cachet: het profaan-poëtische heeft zich hier al een heel eind losgemaakt van het religieuze. Maar ook: het religieuze krijgt, in zoverre het niet gepoëtiseerd kan worden, een nieuwe, ondergeschoven, rationalistische en als het ware secundair-religieuze betekenis-inhoud. Zou met reeds voor de dichter, zoals voor zijn commentatoren van heden, de „heilige stad Troje” alleen maar heilig zijn, omdat zij aan bepaalde goden gewijd is? Maar gaat achter deze verklaring niet de onmacht schuil aan het stichten van een stad, het ordenen en bewonen van een ruimte, het veroveren van deze ruimte op de chaos, kortom aan de stad zelf, los van de goden, een religieuze betekenis toe te kennen?

Hoe dit ook zij, deze relictten zijn de kieren, waardoorheen men een steelse blik kan werpen in veel antieker, archaischer ervaringen en opvattingen. Als wij voorzichtig dit terrein betreden, voelen wij onder onze voeten een moeras van archaisch leven borrelen, waarvan de uitingen niet zelden naar de oppervlakte doorbreken. Zulk een archaisch-religieus relict lijkt mij ook het verhaal van Poseidons verblijf bij de Aethiopiërs in het begin van de Odyssee. Dat het hier alleen Poseidon is, die bij de Aethiopiërs vertoeft, is niet te verklaren uit een bijzonder intieme band tussen deze godheid en dit volk, maar alleen uit de gang van het verhaal. Poseidon moet weg en hij wordt dus gestuurd naar het pied-à-terre van de goden, Aethiopië. Alle goden, zo wordt in het eerste boek van de Ilias gezegd (vers 423) begeven zich wel eens naar Aethiopië om daar hecatomben te ontvangen en zich aan een overvloedige maaltijd te verkwikken. Aethiopië, zo wordt het hier voorgesteld, is een soort van vakantie-oord voor vermoeide of tijdelijk ongewenste goden en er valt blijkbaar goed te eten.

Het is duidelijk, dat deze voorstelling een religieuze achtergrond heeft. Deze achtergrond zelf blijft echter bij Homerus in het duister. Blijkbaar wordt een traditioneel gegeven in het gedicht verwerkt, zonder dat aan de inhoud daarvan veel aandacht wordt geschonken. Een mededeling van Herodotus (III, 17-18) werpt echter meer licht op dit duistere gegeven. De Aethiopiërs, zegt hij,

leven zeer lang en bewonen een land, dat overvloedt van melk en honig. Want in Aethiopië staat de zgn. *tafel van de zon*. Deze tafel is een weide, waarop een overvloed van gebraden vlees van allerlei dieren gereed staat. Beambten zetten dat 's nachts daar neer en iedereen kan daar dan overdag van nemen wat hij wil. Maar de inwoners zeggen, dat de aarde dat alles uit zich zelf voortbrengt.

Kennelijk wordt hier een oude mythe doorkruist door een rationalistische poging tot interpretatie of eigenlijk ontmaskering. Het rationalisme voert hier de beambte in, wiens werk de ongeloofwaardige spontaneïteit van de aarde in het voortbrengen van consumptiegoederen moet verklaren en vervangen. Deze verklaring veronderstelt dus, dat het geloof in de mythe door bedrog wordt gecontinueerd op een wijze die aan Sinterklaas doet denken.

Neemt men deze verklaring weg, dan kan men de mythe zelf wel aldus interpreteren, dat Aethiopië gold als een paradijselijk Lui-lekkerland welks bewoners, evenals de Phaeaken, bijzonder door de goden begunstigd waren. Een stukje van het lang vervlogen gouden tijdperk, toen de goden nog direct met de mensen verkeerden, en deze zelf de bittere dood niet kenden, is hier in een uithoek van de aarde bewaard gebleven.

Bij deze zwarte mensen, zegt Hesiodus, blijft in de winter de zon (*Werken en Dagen*, vers 527). Vandaar dat deze sprookjesachtige rijkdommen de *tafel van de zon* worden genoemd. De voortdurende aanwezigheid van de zon doet het leven onbedreigd gedijen en voortduren in een maximale actualiteit en optimale inhoud. Hier is geen crisis, geen winter, die het leven bedreigt en het boven de afgrond van de dood houdt, maar een hoogtepunt van leven, een voortdurend feest. In dit paradijs verkeren de goden nog met de mensen en breekt de exemplarische oertijd door in de geschiedenis. Maar slechts in een uithoek van de aarde, het „*ergens*” van de mythe, kan dit „*eenmaal*” van de mythe der paradijselijke gelukzaligheid bewaard en bewaarheid worden. Hier, geprojecteerd in een oncontroleerbaar grensgebied van de bewoonde wereld, treft men een typisch voorbeeld van wat van Groningen noemt „Griekse dromen van volmaakt leven”. Zowel ruimte als tijd bieden plaats voor deze droom, maar beide op een zo groot mogelijke afstand van het *hier* en het *nu*. Slechts de goden vermogen deze —ilstand op te heffen en hierin bestaat hun zaligheid en hun onsterfelijkheid. Het onsterfelijke is het in de oertijd geplante en daardoor boven de geschiedenis verhevene. Is niet het lange leven van de Aethiopiërs te

zien als een rest van deze oorspronkelijke ontsterfelijkheid? is het niet een leven van wel niet oneindige, maar onbepaalde duur, een leven zonder het besef van de moordende tijd, zonder de mogelijkheid, die eigen is aan alle leven buiten oertijd en paradijs, zich aan de eigen korte duur te verteren?

Zeker is wel, dat van deze gelukzaligheid de overvloed een uitdrukking is. Hij behoort mede tot het paradijs en het gouden tijdperk. De tafel van de zon is het beeld van deze overvloed. Kristensen vergelijkt haar niet het *tafeltje-dek-je* uit het sprookje. Maar deze tafel is meer tellurisch van aard. Haar overvloed is het produkt van een gewillige aarde. De paradijselijke aarde brengt spontaan haar rijkdom voort en maakt aldus alle zwoegen overbodig; want zwoegen m antieke zin is ingaan in de aarde, om haar rijkdom te voorschijn te brengen. De paradijselijke aarde houdt echter haar rijkdom niet in; hij breekt uit haar innerlijk naar buiten, etaleert zich daar en presenteert zich aan de mensen, die er van nemen, wanneer zij dat willen, in een gelukzaligheid, die niet tot het hiernaamaals, de tegenhanger van de oertijd in de toekomst, uitgesteld behoeft te worden.

De tafel van de zon moet dus niet gezien worden als een meubelstuk; zij is een weide. Zij is de aarde zelf, die haar rijkdom expliciteert. Het woord „tafel” drukt uit, dat de aarde als het ware haar innerlijke rijkdom aanbiedt en omhoog heft. Het *tafeltje-dek-je* van de Aethiopiërs is de uitgestulpte overvloed van de aarde zelf, een centrum van de aarde, zoals de heilige berg en de tempel. Hierin is de tafel verwant met het altaar, dat men eveneens kan opvatten als het naar buiten getreden innerlijk van de heilige aarde.

Zouden niet aan deze tafel de homerische goden zich hebben verkwikt?

's-Hertogenbosch.

C. W. M. VERHOEVEN.
